

Ks. prof. dr hab. Paweł Bortkiewicz TChr
ul. Panny Marii 4
61-108 Poznań
bortpa@amu.edu.pl

Poznań, 25.08.2016 r.

RECENZJA

dorobku naukowego ks. dra Andrzeja Pryby MSF, w tym jego rozprawy habilitacyjnej pt. *Instytucjonalne działania wobec rodziny na terenie województwa wielkopolskiego w latach 1999-2009. Inspiracje teologiczne w praktyce powiatowych centrów pomocy rodzinie*, Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2014, ss. 400, ISBN 978-83-7823-187-5, oraz jego aktywności naukowej.

Andrzej Pryba MSF, ur. 28.09.1965 r. w Tucholi, jest teologiem katolickim specjalizującym się w teologii moralnej oraz teologii małżeństwa i rodziny. Jest kapłanem zgromadzenia zakonnego Misjonarzy Świętej Rodziny (w 1991 r. przyjął święcenia kapłańskie) Tytuł magistra teologii otrzymał po odbyciu studiów w Wyższym Seminarium Zgromadzenia Misjonarzy Świętej Rodziny w Kazimierzu Biskupim (1985-1991) i po obronie pracy pt.: *Świadomość grzechu dzieciobójstwa u młodzieży naturalnej wybranych miast województwa bydgoskiego* (promotor: ks. dr Paweł Światała MSF) na Papieskim Wydziale Teologicznym w Poznaniu (na podstawie umowy pomiędzy Papieskim Wydziałem Teologicznym w Poznaniu a Wyższym Seminarium Duchownym Zgromadzenia Misjonarzy Świętej Rodziny w Kazimierzu Biskupim) [20.12.1990].

Stopień doktora nauk teologicznych w zakresie teologii moralnej uzyskał na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie na podstawie rozprawy: *Znaczenie naturalnego planowania rodziny w tworzeniu więzi małżeńskiej. Studium teologiczno-moralne* (promotor: ks. prof. dr hab. Jerzy Bajda) [21.05.2001]. Recenzentami w przewodzie doktorskim byli: ks. prof. dr hab. Marian Machinek MSF (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie) i ks. prof. dr hab. Wojciech Bołoz CSsR (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie).

Od 1 lutego 2008 roku jest zatrudniony, na podstawie umowy o pracę w wymiarze pełnego etatu, na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Do chwili obecnej pracuje jako adiunkt w Zakładzie Teologii Moralnej, Duchowości i Katolickiej Nauki Społecznej

Jako osiągnięcie naukowe, które jest podstawą do ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego – w myśl art. 16 ust. 1 i 2 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki – przedłożył projekt nazwany: *Instytucjonalne działania wobec rodziny na terenie województwa wielkopolskiego w latach 1999-2009. Inspiracje teologiczne w praktyce powiatowych centrów pomocy rodzinie*, Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2014, ss. 400, ISBN 978-83-7823-187-5. W przypadku projektu mamy do czynienia z oryginalnym osiągnięciem naukowym Habilitanta.

Ocena osiągnięć naukowych i istotnej aktywności naukowej Habilitanta zostanie dokonana (zgodnie z art. 16 ust. 3 Ustawy) według kryteriów oceny wskazanych w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. nr 196, poz. 1165).

I. OCENA „OSIĄGNIĘCIA NAUKOWEGO” (w myśl art. 16 ust. 2 pkt 1 i 2 Ustawy)

Ocenie podlega dorobek w obszarze nauk humanistycznych, co do którego Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. wskazuje najpierw: „autorstwo lub współautorstwo publikacji naukowych w czasopismach znajdujących się w bazie Web of Science (WoS) lub na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH)” (§ 3, ust. 1). Jakkolwiek należy stwierdzić, że Habilitant nie przedstawił publikacji w ww. czasopismach, to jednak stan ten jest typowy, ze względu na - ogólnie ujmując – nikłe możliwości publikacji teologów w tych czasopismach..

W §4 Rozporządzenia wskazano wspólne kryteria w zakresie osiągnięć naukowo-badawczych habilitanta, z których dr Andrzej Pryba spełnia następujące:

- „1) autorstwo lub współautorstwo monografii, publikacji naukowych w czasopismach międzynarodowych lub krajowych innych niż znajdujące się w bazach lub na liście, o których mowa w § 3, dla danego obszaru wiedzy;
- 2) autorstwo lub współautorstwo odpowiednio dla danego obszaru: opracowań zbiorowych, katalogów zbiorów, dokumentacji prac badawczych, ekspertyz [...];
- 6) kierowanie międzynarodowymi lub krajowymi projektami badawczymi lub udział w takich projektach;
- 7) międzynarodowe lub krajowe nagrody za działalność odpowiednio naukową [...];
- 8) wygłoszenie referatów na międzynarodowych lub krajowych konferencjach tematycznych”.

Wybrane wyżej kryteria zostaną poniżej ocenione.

Ad. 1). Wskazana jako rozprawa habilitacyjna monografia autorska: *Institutionalne działania wobec rodziny na terenie województwa wielkopolskiego w latach 1999-2009. Inspiracje teologiczne w praktyce powiatowych centrów pomocy rodzinie*, Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2014, ss. 400, ISBN 978-83-7823-187-5– stanowi oryginalne dokonanie naukowe jej Autora.

Autor monografii wychodzi z podstawowego przekonania, że rodzina jest dla człowieka naturalną wspólnotą, która umożliwia naturalny rozwój człowieczeństwa. Jednak rodzina nie funkcjonuje w izolacji, ale w konkretnej przestrzeni kulturowej. Jest ona szczególnie ważna, jeśli weźmie się pod uwagę konkretne prądy ideowe współczesności, które mają bezpośrednie przełożenie na rodzinę. Wystarczy tu wspomnieć choćby o postmodernizmie, który kwestionując jakiegokolwiek obiektywne wyznaczniki moralności promuje nieograniczoną niczym wolność. Przełożeniem tego jest swoista awersja współczesnej kultury do tradycyjnych instytucji i autorytetów, zwłaszcza zaś do małżeństwa, rodziny i Kościoła. Habilitant bardzo interesująco, a zarazem syntetycznie odsłania meandry współczesnej kultury. Jednocześnie zwraca uwagę, że obok wymiaru kulturowego, ogromne znaczenie dla funkcjonowania rodziny ma wymiar społeczny i ekonomiczny, obejmujący m.in. organizację życia ekonomicznego, wytwory kultury materialnej, zwyczaje panujące w społeczeństwie.

Konkretyzacją tych analiz są „twarde” fakty dotyczące kondycji małżeństwa i rodziny we współczesnych realiach polskich. Dotyczą one takich zjawisk kulturowych, jak kryzys trwałości i nierozzerwalności małżeństwa, zakwestionowanie poniekąd jego instytucjonalnego charakteru. Źródłem tego stanu rzeczy jest niewątpliwie dewaluacja miłości jako wartości centralnej małżeństwa. W sytuacji, w której miłość jako pragnienie bezinteresownego daru dla drugiego zostaje zastąpiona hedonistycznym podejściem – wytworem współczesnego konsumpcjonizmu, małżeństwo przestaje być wspólnotą otwartą na życie. Tworzy to zjawisko, które Jan Paweł II określił jako „mentalność antynatalistyczną”, której przejawem jest małodzieństwo związana z promowaniem antykoncepcji oraz aborcja. Dewaluacja miłości generuje także przemoc w rodzinie. Do tych zjawisk kulturowych, Habilitant dołącza

zjawiska społeczno-ekonomiczne: ubóstwo, bezrobocie, migracje zarobkowe, oraz pracę zarobkową kobiet. Każde z nich może być przedmiotem osobnej rozprawy monograficznej, niemniej – z oczywistych względów – jest przedstawione w recenzowanej rozprawie skrótowo, ale zarazem bardzo analitycznie i kompetentnie. Całość tej części jest wolna zdecydowanie od powierzchniowej prezentacji. Recenzent odczuwa też dużą satysfakcję, że Autor rozprawy ukazał owe zjawiska jako konsekwencję procesu kryzysu pojęcia małżeństwa i rodziny. Wszak kryzys pojęć stanowi kryzys prawdy. Prezentowany rozdział jest niewątpliwie bardzo cenną diagnozą o charakterze kairologicznym. Kairologia, nauka o znakach czasu, ujętych z pomocą stosownej metodologii jest domeną tak teologii moralnej, pastoralnej, jak i katolickiej nauki społecznej. Widać, że Habilitant w tym zakresie wykazuje się znaczącą kompetencją, efektem swoich poprzednich studiów i analiz, Logiczną konsekwencją prezentacji diagnozy stanu rzeczy jest ukazanie wzorca normatywnego dla podejmowanych analiz i ocen. Ten wzorzec zostaje zaprezentowany w dalszej, drugiej części (rozdziale) dysertacji *Koncepcja rodziny w nauczaniu Kościoła rzymskokatolickiego i w ustawodawstwie państwowym*.

W podrozdziale *Małżeństwo i rodzina w Bożym porządku*, Habilitant przedstawia najpierw antropologię teologiczną dotyczącą małżeństwa i rodziny. Jest to ważne nie tylko ze względów formalnych – antropologia biblijna i teologiczna stanowi punkt wyjścia dla wszelkich dalszych analiz w tym zakresie, Ukazanie Bożego porządku stwórczego jest niezwykle doniosłe w kontekście współczesnych trendów ideologii feministycznych oraz genderowych. W dobie dyskusji odrzucających z jednej strony naturalny charakter małżeństwa, więcej – naturalny charakter binarnego układu płci męskiej i żeńskiej, przekaz biblijny jednoznacznie podejmuje konfrontację z takim poglądami.

Z analizy źródła, jakim jest Biblia, można rozpoznać prawdę na temat Boga Stworzyciela oraz człowieka, który w porządku świata stanowi podmiot pośród przedmiotów, co nadaje mu wyjątkową wartość w świecie, wartość, którą określa się mianem godności. Ta godność przysługuje w równej mierze zarówno mężczyźnie, jak i kobiecie. Akt stwórczy pozwala rozpoznać w odniesieniu do mężczyzny i kobiety, że są sobie równi, choć zarazem odmienni, przez co ich wzajemne odniesienie nabiera cech komplementarności. W Chrystusie objawiła się cała prawda dotycząca małżeństwa, a stało się to przez odsłonięcie tej instytucji stwórczej jako znaku przymierza. Przymierze między Bogiem a ludzkością stanowi archetyp przymierza małżeńskiego, które winno odzwierciedlać znak przymierza miłości Chrystusa do Kościoła.

Ta miłość realizuje się poprzez bezinteresowny darz siebie samego, jest miłością płodną. Dlatego pełny obraz biblijnego i teologicznego przekazu na temat małżeństwa kończy się paragrafem dotyczącym rodzicielstwa. To właśnie poczęcie i zrodzenie dziecka przekształca małżeństwo w rodzinę.

W drugiej części tego rozdziału rodzina jest przedstawiona jako fundament życia społecznego. Jakkolwiek postawiona w ten sposób teza wydaje się oczywista, ta oczywistość zostaje utracona w dobie współczesnej kultury, kwestionującej fakt, że człowiek jest istotą społeczną. Poglądy Hobbesa czy Rousseau sprawiają, że zamiast spoglądania na naturę ludzką, dąży się dzisiaj do konstruowania sztucznych projektów społecznych. Dlatego ważnym staje się ukazania rodziny przez pryzmat zasad społecznych określających i wyjaśniających naturę społeczną człowieka. Stąd ukazana tu zostaje kategoria dobra wspólnego w perspektywie personalistycznej. Rodzina jest pierwszą i żywotną komórką będącą fundamentem społeczeństwa. Jest ona dobrem ludzkości. Stanowi podstawową płaszczyznę realizacji dobra wspólnego, ale zarazem wyznacza między sobą samą a całością społeczeństwa określone relacje, które tworzą dwie podstawowe zasady życia społecznego: zasady społeczne pomocniczości i solidarności. Powinny one funkcjonować w życiu społecznym i w życiu Kościoła.

Państwo powinno zatem wspierać rodzinę, respektując przywołane zasady, poprzez konkretne działania na jej rzecz. Zasada pomocniczości, jak i solidarności, powinny również funkcjonować w życiu Kościoła. Habilitant odnajduje te zasady nie tylko w nauczaniu Kościoła powszechnego, ale w dokumentach Synodu Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008.

Zasada subsydiarności zakłada pomoc jednostce bądź grupie pośredniej w sytuacjach, kiedy dany podmiot okazuje się niewystarczający w podejmowanych przedsięwzięciach. Ilustracją są tutaj konkretne działania podejmowane przez instytucje archidiecezji poznańskiej uwzględniają pomoc małżeństwom i rodzinom, które znalazły się w sytuacjach trudnych.

Pomoc społeczna jest także zadaniem państwa. Polega na stosowaniu różnych form wsparcia, które Habilitant przedstawia analizując działania reaktywowanych samorządów terytorialnych w Polsce. Zwraca wnikliwie uwagę na stan po roku 1998, kiedy to w wyniku reformy dokonano kolejnego podziału obowiązków dotyczących pomocy społecznej. Skutkiem tego procesu zadania z zakresu pomocy społecznej powierzone powiatowi zmieniły koncepcje polityki społecznej państwa - ustawodawca zaakcentował bowiem politykę lokalną skupioną wokół rodziny.

Ważną konstatacją jest w tym zakresie uwaga ks. dr Pryby, że przeniesienie odpowiedzialności państwa na samorząd terytorialny, nie oznaczało zapewnienie odpowiednich środków, przez co zostało uniemożliwione lub co najmniej znacznie utrudnione prawidłowe wypełnianie zadań z zakresu pomocy społecznej.

Trzecia część tego rozdziału dotyczy analiz pojęcia rodziny w polskim ustawodawstwie odnoszącym się do pomocy społecznej.

Autor podkreśla, że instytucjonalny charakter rodziny ma podstawy w osadzeniu jej na małżeństwie. Dzięki temu jest ona jednostką prawną, gospodarczą i społeczną, czyli ma właściwą dla siebie strukturę oraz pełni odpowiednie funkcje, tak wobec jednostki, jak i społeczeństwa.

Wartość rodziny niejako determinuje politykę rodzinną państwa, która funkcjonuje w ramach polityki społecznej. Winna ona podjąć działania zabezpieczające istnienie rodziny, ale także interweniować w sytuacjach, gdy ze względów materialnych lub moralnych zagrożona jest możliwość spełniania przez rodzinę jej podstawowych funkcji. Potrzebna jest szczególna pomoc w przypadku rodzin wielodzietnych, a także rodzin rozbitych, jak również zdrowych, lecz znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej. Ważnym celem polityki rodzinnej jest tworzenie warunków do kształtowania odpowiedniego poziomu prokreacji w rodzinie, jak również optymalnych warunków do rozwoju dzieci.

Ostatni rozdział dysertacji ks. dr Andrzeja Pryby ukazuje zasady współpracy powiatowych centrów pomocy rodzinie z kościelnymi organizacjami. Są one eksplikacją i konkretyzacją zarówno norm moralno-społecznych, jak i norm prawnych zaprezentowanych w poprzednich rozdziałach. Habilitant wskazuje najpierw na znaczenie utworzonych ramach struktury powiatu powiatowych centrów pomocy rodzinie. Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie realizuje zadania własne i zlecone zadania rządowe. Pośród nich można zauważyć opracowanie i realizację strategii rozwiązywania problemów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, wspierania osób niepełnosprawnych i innych. Sama nazwa powiatowych centrów pomocy rodzinie wskazuje, że należy traktować tę jednostkę jako zasadniczy element składowy polityki rodzinnej. Jednak w praktyce, zakres kompetencji tych jednostek sprawia, że polityka rodzinna została ograniczona do opieki zastępczej wobec sierot i pomocy rodzinom zastępczym. Brakuje w niej natomiast działań prewencyjnych, Niedostatecznie pełnione są funkcje: prewencyjną, naprawczą (ochronną), kreatywną (stymulującą), aktywizującą, wychowawczą i socjalizacyjną.

Ważną rolę wśród organizacji pozarządowych wspierających politykę rodzinną państwa pełni Caritas. Autor prowadzi swoje analizy w oparciu o badania działalności Caritas Archidiecezji Poznańskiej, istniejącej od 1990 roku. W badanych okresie od roku 1999 do 2009, Caritas

Archidiecezji Poznańskiej wykazała wielkie zaangażowanie – kontynuowała dofinansowanie jadłodajni, a także świetlic socjoterapeutycznych dla dzieci i młodzieży, prowadziła punkt konsultacyjny dla młodzieży zagrożonej uzależnieniem od narkotyków i alkoholu. „Caritas Poznańska” organizowała także letnie wakacje dla 220 dzieci. Podejmowała współpracę z wieloma podmiotami – również z jednostkami samorządu terytorialnego.

Na podstawie podjętych badań Habilitant jednoznacznie wskazuje na istniejącą współpracę pomiędzy prezentowanymi i analizowanymi instytucjami. Ta współpraca odsłania – jego zdaniem - z jednej strony komplementarność, ale też wskazuje na braki w skutecznym wypełnianiu zadań wobec rodziny.

Dlatego też bardzo cenne, są zaprezentowane w Zakończeniu wnioski odautorskie, które mają charakter znaczących postulatów.

Habilitant zwraca zatem uwagę na konieczność wypracowania modelu współpracy państwa z organizacjami trzeciego sektora, a więc także z organizacjami kościelnymi. Podstawowym elementem współpracy musi być rzetelna informacja w celu pozyskania wiedzy na temat podejmowanych działań w sferze pomocy społecznej. Postuluje także konieczność wypracowania przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej właściwych narzędzi do prawidłowej pracy socjalnej z rodziną, traktowaną jako struktura, jako „samozwrotny system”, a nie tylko zbiór osób wchodzących w skład rodziny. Ważnym postulatem wydaje się być ten, który domaga się wyeliminowania z pracy socjalnej interwencjonizmu, klientelizmu (traktowania rodziny jako klienta bądź roszczeniowego beneficjenta) oraz fasadowości (pozorowania pracy socjalnej).

Autor, który jest pracownikiem Wydziału Teologicznego UAM zwraca też uwagę na możliwości istniejącego tam od niedawna nowego kierunku kształcenia - dialogu i doradztwa społecznego. Podkreśla też możliwości Duszpasterstwa Rodzin Archidiecezji Poznańskiej, które może służyć pomocą w przygotowywaniu i promowaniu programów służących rozwojowi rodziny i młodego pokolenia.

Zwraca też uwagę na to, że ważnym elementem systemu wspierającego rodziny jest pozyskiwanie, szkolenie, kwalifikowanie i rozwijanie sieci rodzin zastępczych dla rodzinnych domów dziecka jako alternatywy dla dzieci i młodzieży pozbawionej możliwości wychowywania się w rodzinie biologicznej. Te postulaty wskazują jednoznacznie, jak wielka rola w polityce rodzinnej przypada organizacjom pozarządowym i jak zarazem konieczna jest współpraca między nimi, a zwłaszcza między tymi najbardziej znaczącymi jak organizacje stworzone na bazie podziału administracyjnego państwa i organizacje kościoła, utworzone na podstawie struktur administracji kościelnej. Zwięzłym, ale kluczowym wnioskiem Autora jest zdanie „Współpraca pomiędzy powiatowymi centrami pomocy rodzinie a kościelnymi organizacjami jest możliwa, co więcej, dla dobra rodziny jest ona konieczna”.

Praca ks. dr Andrzeja Pryby jest z kilku względów tak oryginalna, jak i bardzo cenna. Sam Autor przywołuje we Wstępie słowa św. Jana Pawła II, stanowiące swoisty postulat metodologiczny: „„Nie wystarcza jednak sama tylko krytyczna ocena różnych propozycji kulturowych. Trzeba tworzyć kulturę małżeńską i rodzinną, która urzeczywistni w dzisiejszej Europie ludzką i chrześcijańską tożsamość małżeństwa i rodziny: to zadanie wchodzi w zakres ewangelizacyjnej misji Kościoła, który nadto powinien starać się o odbudowanie jedności pomiędzy wiarą chrześcijańską i europejską kulturą w tym, co odnosi się do rodziny””. Oznacza on, jak można wnioskować, że nie wystarczy sama krytyczna refleksja kairologiczna w teologii moralnej. Owszem, ona jest niezwykle znacząca i ma charakter fundamentalny. Niemniej stanowi etap początkowy tego, co można ująć skrótowo „widzieć”. Pozostaje jeszcze kwestia „ocenić” i szczególnie doniosła, a zarazem naznaczona największą trudnością – „działać”. Te trzy pojęcia „widzieć, ocenić i działać” w popularny sposób wyrażają metodę katolickiej nauki społecznej. Praca ks. dr Andrzeja Pryby, od strony metodologicznej pokazuje istotną zbieżność teologii moralnej i katolickiej nauki społecznej.

Przede wszystkim jednak, od strony merytorycznej, podejmuje wyzwanie owego „działać”. Nie tylko analizuje istniejące praktyki służące zarówno budowaniu społecznej polityki rodzinnej, jak i zaangażowania charytatywnego Kościoła katolickiego w tym zakresie, ale w ten sposób przyczynia się do realizacji papieskiego postulat budowy kultury życia. Pokazuje możliwość komplementarnej współpracy, ale zarazem wyznacza kierunki współdziałania, które mogą być większym jeszcze uporządkowaniem bonum commune.

Wielkim walorem tej pracy jest jej interdyscyplinarność. To pojęcie dzisiaj bardzo często funkcjonuje w nauce, stanowi też wielokrotnie powtarzany postulat badań. Trzeba jednak pamiętać, że ta interdyscyplinarność jest możliwa wówczas, gdy zachowana zostaje należna metodologia, uwzględniająca specyfikę poszczególnych dziedzin. W przypadku recenzowanej pracy sprawa była wielopoziomowo trudna – Autor korzystał bowiem ze źródeł teologicznych, socjologicznych, ale także prawnych i z zakresu nauk psychospołecznych. Musiał odróżniać warstwy opisowe analizowanych dokumentów od warstwy normatywnej (przy czym owa normatywność była zróżnicowana w zakresie norm moralnych i norm prawnych). Na ile recenzent potrafi ocenić, Habilitant wywiązał się z tego zadania znakomicie.

Bardzo cennym walorem tej pracy jest jej charakter praktyczny i perspektywiczny, umożliwiający podejmowanie wspólnych działań przez organizacje samorządowe i kościelne. Autor wskazuje z jednej strony obszary wspólnej realizacji niektórych działań, ale nie waha się wyznaczyć nowych obszarów, które mogą stanowić obszar współpracy. Dlatego też praca, oprócz walorów teologiczno-moralnych i społecznych w ramach katolickiej nauki społecznej, może stanowić ważne źródło dla analiz z zakresu polityki społecznej, zwłaszcza zaś polityki rodzinnej.

Przywilejem recenzenta jest postawienie kwestii dyskusyjnych czy krytycznych. W przypadku analizowanej pracy nasuwa się jedynie pytanie o kompatybilność części diagnostycznej z pozostałymi. To znaczy, chodzi o to, że Habilitant w sposób znakomity prezentuje kondycję rodziny współczesnej w Polsce. Wielkopolska stanowi jednak w Polsce obszar dość szczególny, Jest on naznaczony między innymi pewnym dużym poziomem przywiązania do tradycji, a zarazem, jak pokazują wybory polityczne, Wielkopolanie ulegają w wyborach postulatom oderwanym od wartości konserwatywnych. Wielkopolska to także teren w dużym stopniu naznaczony wysokim stopniem dobrej sytuacji ekonomicznej – wystarczy spojrzeć na poziom bezrobocia, a to wszak rzutuje na między innymi migracje zarobkowe. Problemem, który może w tym miejscu się pojawić jest sprawa tego, na ile można w ogólnej diagnozie kondycji polskiej rodziny wydobyć cechy rodziny wielkopolskiej.

Jeszcze jedna drobna uwaga – pośród instrumentów polityki rodzinnej Habilitant koncentruje się na instrumentach ekonomicznych. Wydaje się, że zarówno powiatowe ośrodki, jak i zespoły Caritasu mogą bardziej dysponować i dysponują narzędziem świadomościowym w kształtowaniu polityki rodzinnej.

Jakiegokolwiek kwestie dyskusyjne nie mogą pomniejszyć waloru tej pracy. Ma ona charakter nowatorski, bezwzględnie oryginalny. Jej wielką wartością jest interdyscyplinarność i – rzadki w obszarze nauk teologicznych – charakter praktyczny w wymiarze społecznym.

Ad 2). Poza publikacją rozprawy doktorskiej Habilitant jest autorem dwóch monografii zbiorowych *Rodzina przyszłością świata? W kręgu zamyśleń nad rodziną*, Wydział Teologiczny UAM, Poznań 2009, ss. 303; ISBN 978-83-60598-43-6 oraz *Rodzina środowiskiem wiary i humanizacji świata*, Wydział Teologiczny UAM, Poznań 2014, ss. 214; ISBN 978-8363266-94-3. Ponadto jest autorem rozdziałów w pracach zbiorowych *Mężczyzna jako mąż i ojciec. Współczesne wyzwania*, w: A. Pryba (red.) *Rodzina przyszłością świata? W kręgu zamyśleń nad rodziną*, Wydział Teologiczny UAM, Poznań 2009, s. 29-40; ISBN 978-83-60598-43-6; *Zdrowa moralnie rodzina – środowiskiem pełnego rozwoju człowieka*, w: J.

Stala (red.), *Dzisiejsi rodzice. Problemy i wyzwania*, Polihymnia, Tarnów 2009, 13-21; ISBN 978-83-7270-764-2; *Praca ludzka podstawowym sposobem bytowania społeczeństwa i rodziny*, w: Z. Struzik (red.), *Rodzina. Trud, praca, świętowanie*, „Instytut Jana Pawła II”, Warszawa 2015, s. 207-218; ISBN 978-83-61250-86-9; *Nadzieja chrześcijańska źródłem oparcia i optymizmu w życiu społecznym w świetle encykliki „Sollicitudo rei socialis”*, w: J. Młyński, A. Regulska (red.), *Rodzina. Podstawowe dobro ludzkości*, Wydawnictwo Ojców Redemptorystów w Tuchowie, Tarnów 2015, s. 275-287; ISBN 978-83-7631-639-0; Ponadto Habilitant jest autorem jedenastu artykułów naukowych, które stanowią osiągnięcie naukowe w myśl Art. 16 ust. 2 Ustawy z dnia 14 marca 2013 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym. Ponadto opublikował czternaście artykułów, które nie wchodzą w skład wymienionego wcześniej osiągnięcia naukowego. Jakkolwiek wszystkie przedstawione publikacje koncentrują się wokół tematyki małżeństwa i rodziny, czynią to w sposób holistyczny, uwzględniając ważne tematy teologii moralnej (nadzieja), nauki społecznej Kościoła (praca), antropologii teologicznej (konkretyzacja osoby ludzkiej w ojcostwie i męskości, starość).

Ad. 6). Habilitant otrzymał grant habilitacyjny na realizację projektu badawczego pt.: Instytucjonalne działania wobec rodziny na terenie województwa wielkopolskiego w latach 1999-2009 [1360/B/H03/2011/40]. Projekt ten był finansowany przez Narodowe Centrum Nauki. Czas realizacji projektu: 23.05.2011 – 22.05.2013. W projekcie tym pełnił funkcję kierownika. Efektem badań jest książka: *Instytucjonalne działania wobec rodziny na terenie województwa wielkopolskiego w latach 1999-2009. Inspiracje teologiczne w praktyce powiatowych centrów pomocy rodzinie*, Wydawnictwo Bernardinum, Pelplin 2014, ss. 400, ISBN 978-83-7823-187-5

Ad. 7). Jakkolwiek ks. dr Andrzej Pryba nie otrzymał formalnej nagrody za swoją aktywność naukową, to bez wątpienia bardzo znaczącą formą uznania środowiska naukowego było powołanie go w drodze wyborów na funkcję prodziekana ds. nauki na Wydziale Teologicznym UAM w Poznaniu w roku 2016. Jednoznacznie świadczy to, że Habilitant jest ceniony we własnym środowisku naukowym.

Ad. 8). Habilitant wygłosił kilka referatów lub krajowych konferencjach tematycznych. Trzy z nich zostały opublikowane.

Podsumowując „osiągnięcia naukowe” Habilitanta (w myśl Ustawy i Rozporządzenia), stwierdzam, że wskazują na jego **znaczący wkład w rozwój dyscypliny naukowej, którą reprezentuje**. Decydujące znaczenie ma tutaj habilitacyjny projekt badawczy, który otwiera nowe przestrzenie poznawcze w obszarze moralnym i społecznym nauki Kościoła.

II. OCENA INNEJ „ISTOTNEJ AKTYWNOŚCI NAUKOWEJ” HABILITANTA

Według § 5 Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, kryteria oceny w zakresie dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej habilitanta obejmują punkty, zgodnie z którymi oceniona zostanie aktywność Habilitanta.

- uczestnictwo w programach europejskich i innych programach międzynarodowych lub krajowych.

Według załączonej dokumentacji Habilitant uczestniczył w dwóch projektach naukowych. W zakresie współpracy międzynarodowej trzeba wspomnieć o aktywnościach, które choć nie miały charakteru grantu naukowego, kształtowały niewątpliwie sylwetkę badawczą Habilitanta. I tak, w latach 2002-2007 uczestniczył w projekcie Zgromadzenia Misjonarzy Świętej Rodziny w Rzymie dotyczącym pastoralnej posługi wobec małżeństw i rodzin. Projekt ten podejmował działania edukacyjno-szkoleniowe. Spotkania przedstawicieli z Brazylii, Indonezji, Hiszpanii i Polski odbywały się cyklicznie w Rzymie, Yogyacarcie, Madrycie, Kazimierzu Biskupim i w Passo Fundo. Stanowiły znakomitą platformę wymiany myśli i doświadczeń osadzonych w różnych kulturach świata. Efektem każdego ze spotkań była konferencja naukowa.

Habilitant podejmował także od roku 2015 współpracę z austriacką uczelnią Kirchliche Pädagogische Hochschule Wien/Krems w ramach projektu Pilgrim, dotyczącego wychowania w duchu zróżnicowanego rozwoju połączone z międzykulturowością.

- udział w międzynarodowych lub krajowych konferencjach naukowych lub udział w komitetach organizacyjnych tych konferencji;

Habilitant uczestniczył w ponad 30 konferencjach bądź sympozjach naukowych na terenie Polski, z których kilka miało charakter międzynarodowy. Samodzielnie zorganizował 24 sympozja w Kazimierzu Biskupim (16) i Poznaniu (8). Wszystkie mają charakter ogólnopolski. Gromadziły one i gromadzą zarówno przedstawicieli hierarchii Kościoła, świata polityki, reprezentantów różnych dziedzin wiedzy (teologii, nauk o rodzinie, socjologii, psychologii, prawa i in). Należy podkreślić, że te z nich, które odbywają się w gminie Kazimierz Biskupi stanowią bezprecedensowe wydarzenia w życiu lokalnego środowiska. Poza aspektem i walorem naukowym, odgrywają one ogromne znaczenie społeczne i środowiskowe. Pozwalają na przetrwanie pomostów między światem znaczących idei a praksis życia małej wspólnoty lokalnej.

- udział w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism;

Habilitant jest redaktorem czasopisma naukowego wydawanego na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ale pod patronatem Stowarzyszenia Teologów Moralistów, a więc o charakterze ogólnopolskim. Od czasu objęcia przeze niego redakcji czasopisma w 2011 ukazało się 10 jego edycji. W okresie między 2011 rokiem a 2015 za sprawą starań Habilitanta czasopismo zyskało w ocenie Ministerstwa Nauki Szkolnictwa Wyższego zwiększenie punktacji z 3 do 7 punktów. Czasopismo jest indeksowane i oceniane przez międzynarodową bazę Index Copernicus Journal Master List z wynikiem 49,41 punktów. Ukazuje się w wersji papierowej i elektronicznej [www.teologiaimoralnosc.amu.edu.pl, znajduje się także na platformie otwartych czasopism naukowych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu PRESSto [<http://pressto.amu.edu.pl/index.php/tim>].

Ponadto, ks. dr Pryba pełni funkcję redaktora tematycznego (teologia moralna) w roczniku „Poznańskie Studia Teologiczne”, który na liście czasopism punktowanych (część B) Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego uzyskał 12 punktów (lista z 23.12.2015 roku).

- członkostwo w międzynarodowych lub krajowych organizacjach i towarzystwach naukowych;

Habilitant jest członkiem zwyczajnym dwóch stowarzyszeń naukowych: Stowarzyszenia Teologów Moralistów i Polskiego Stowarzyszenia Familiologicznego (od 2012 r. jest członkiem Komisji Rewizyjnej).

* osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki lub sztuki;

Habilitant od kilku lat podejmuje współpracę z Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej w Poznaniu. Jej owocem są zarówno sympozja, jak i konkretne inicjatywy społeczne. Nie do przecenienia jest sam fakt nawiązania kontaktów, które służą wzajemnej współpracy opartej na zrozumieniu i sympatii.

Ważnym działaniem w zakresie popularyzacji jest współpraca z Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Koninie.

Niemniej istotnym było przygotowanie i realizacja projektu pt.: „Dialog małżeński” – wakacyjne warsztaty dla małżeństw z Białorusi” w Ciechocinku w 2015 r., czy warsztatów dla małżonków w Centrum Duchowości Świętorodzinnej w Ciechocinku, jak i organizowanie i prowadzenie warsztatów dla osób żyjących w związkach niesakramentalnych. O skali zainteresowań może świadczyć rozpiętość grup i środowisk adresatów tych warsztatów – od osób żyjących w związkach niesakramentalnych po osoby tworzące Ruch Equipes Notre-Dame w Polsce (materiały z tych spotkań zostały opublikowane: *Przeżywać misję z radością*, Wydawnictwo Księża Sercanów „Dehon”, Kraków 2015, ss. 98).

Recenzent za szczególnie cenne i doniosłe uważa działanie polegające na tworzeniu i realizacji programu szkoleniowego w zakresie poradnictwa małżeńsko-rodzinnego dla Ośrodków Polonijnych w Niemczech i Wielkiej Brytanii. Habilitant przeprowadził wiele zajęć w Londynie i w ośrodku Polskiej Misji Katolickiej w Niemczech Concordia k. Dortmundu dla osób przygotowujących się do pracy w poradniach życia małżeńsko-rodzinnego. Nie sposób przecenić efektów tej pracy szkoleniowej, zwłaszcza, że dokonuje się ona w środowisku kulturowym i kościelnym, które naznaczone jest znacznym poziomem ignorancji w tym zakresie. Bez najmniejszej przesady można powiedzieć, że ks. dr Pryba jest postacią bardzo dobrze znaną w wymienionych środowiskach polonijnych.

* opieka naukowa nad studentami w toku specjalizacji;

Ks. dr Pryba, który dotąd pełnił funkcję pełnomocnika dziekana ds. Sekcji zamiejscowej w Kazimierzu Biskupim, od 2008 roku jest opiekunem poszczególnych roczników studiujących teologię na Wydziale Teologicznym UAM w Wyższym Seminarium Duchownym Zgromadzenia Misjonarzy Świętej Rodziny.

- opiekę naukową nad doktorantami w charakterze opiekuna naukowego lub promotora pomocniczego, z podaniem tytułów rozpraw doktorskich;

W latach 2004-2008 prowadził seminarium naukowe z teologii pastoralnej (pod opieką naukową ks. prof. UAM Adama Przybeckiego) i wypromował 6 prac magisterskich, natomiast na seminarium naukowym z teologii moralnej (pod opieką naukową ks. prof. Jerzego Troski) i wypromował 5 prac magisterskich. W ramach współpracy w latach 2002-2015 z Papieskim Wydziałem Teologicznym w Warszawie (Sekcja św. Jana Chrzyciela) prowadził seminaria naukowe z teologii moralnej oraz teologii rodziny i wypromował 33 prace magisterskie. Przedstawiony przez Habilitanta wykaz tych prac wskazuje na duże zróżnicowanie problematyki w ramach głównego nurtu badawczego. Ponadto wskazuje na zdolność krytycznej, czyli naukowej refleksji nad bieżącymi zagadnieniami w zakresie nauki Kościoła, dotyczącej problematyki małżeństwa i rodziny.

- staże w zagranicznych lub krajowych ośrodkach naukowych lub akademickich;

Habilitant jest człowiekiem, który doświadcza człowieka w sensie doświadczenia jako kategorii teologicznej i filozoficznej. Stąd też jego liczne kontakty krajowe i zagraniczne, które nie zawsze przekładają się na konkretne osiągnięcie naukowe, ale tworzą bazę doświadczenia religijnego i moralnego dla dalszych analiz. W takiej perspektywie, należy, zdaniem recenzenta, postrzegać udział Habilitanta w światowych kongresach rodziny, organizowanych z inicjatywy Jana Pawła II. Odbywają się one co trzy lata w różnych częściach świata przy współpracy uniwersyteckich ośrodków naukowych. Habilitant od roku 1997 uczestniczył we wszystkich zorganizowanych dotychczas kongresach. Niewątpliwie, stanowiły one potem niejednokrotnie inspirację dla inicjatyw podejmowanych przez niego w lokalnym środowisku.

- udział w zespołach eksperckich i konkursowych;

W ramach prac Rady Episkopatu Polski ds. Rodziny uczestniczył m w przygotowaniu dokumentu Konferencji Episkopatu Polski „Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin”, przyjętego podczas 322 Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski w Warszawie w 2003 roku. Był członkiem grupy ekspertów oceniających wcześniej zebrany i przygotowany materiał.

* recenzowanie projektów międzynarodowych lub krajowych oraz publikacji w czasopismach międzynarodowych i krajowych

Habilitant wskazuje w tym punkcie recenzję książki Ireneusza Mroczkowskiego, *Teologia moralna. Definicja, przedmiot, metoda*, Płocki Instytut Wydawniczy, Płock 2011, ss. 75, „Teologia i Moralność”, 12(2012), s. 233-236).

Przedstawione powyżej inne dokonania Habilitanta, uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, potwierdzają, że **Habilitant wykazuje się istotną aktywnością naukową**. Jego działalność dydaktyczno-popularyzatorska jest bardzo rozwinięta. Jak to już zostało wspomniane specyfiką działalności naukowej Habilitanta jest bazowanie na doświadczeniu moralnym, którego podstawą jest doświadczenie człowieka, Dokonuje się to wszystko w perspektywie spotkań, kontaktów, udziału w konferencjach, które później stają się inspiracją dla własnych projektów organizowanych przez ks. dr Andrzeja Prybę. Niezależnie od znaczącego, wymiernego i spełniającego bez zastrzeżeń dorobku naukowego Kandydat do stopnia doktora habilitowanego, ten walor doświadczeń budowanych poprzez spotkania naukowe i późniejsze inspiracje przekładane na inicjatywy społeczne, formacyjne i kulturowe jest nie do przecenienia.

WNIOSEK KOŃCOWY

Po zapoznaniu się z dorobkiem naukowym, w szczególności zaś z rozprawą habilitacyjną i działalnością dydaktyczną, badawczą i popularyzatorską ks. dra Andrzeja Pryby, w oparciu o Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, recenzent stwierdza **znaczny wkład Kandydata w rozwój reprezentowanej dyscypliny naukowej oraz ocenia jego aktywność naukową jako istotną**. Tym samym dorobek

Habilitanta spełnia wymogi Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (art. 16) stawiane Kandydatom do stopnia naukowego doktora habilitowanego.

A handwritten signature in black ink, reading "Paweł Bortkiewicz". The signature is written in a cursive style. To the right of the signature is a vertical line, and to the left is a small yellow rectangular mark.

ks. prof. dr hab. Paweł Bortkiewicz TChr
członek Komitetu Nauk Teologicznych PAN